УДК 82
ББК 83.3

ШЕВАҲОИ ШАХСИЯТПАРДОЗӢ ДАР ҲИКОЯИ ИМРӮЗ	**Маҳмудов Муҳаммадҷон Абдулаҳадович,** унвонҷӯйи кафедраи назария ва таърихи адабиёти Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи С.Айнӣ (Тоҷикистон, Душанбе)
СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ИЗОБРАЖЕНИЯ ЧЕЛОВЕКА В СОВРЕМЕННОМ РАССКАЗЕ	**Махмудов Мухаммаджон Абдулахадович,** соискатель кафедры теории и истории литературы Таджикского государственного педагогического университета им. С. Айни (Таджикистан, Душанбе)
STYLISTIC PECULIARITIES OF MAN'S DEPICTION IN MODERN SHORT STORY	**Makhmudov Mukhammaddjohn Abdulahadovich,** claimant for candidate degree of the department of theory and history of literature under the Tajik State Pedagogical University (Tajikistan, Dushanbe) **E-MAIL:** abdumavlon1987@mail.ru

Вожаҳои калидӣ: *ҳикояи давраи истиқлолият, инсони муосир, фалсафаи ҳаёт, персонаж, характер, ҷустуҷӯи эҷодӣ,ҳодисаҳои солхои 90-уми қарни XX*

Масъалаи шеваҳои шахсиятпардозӣ ва равишҳои усулии он дар ҳикояи тоҷикии давраи истиқлол баррасӣ шудааст, ҷустуҷӯҳои бадеии баъзе нависандагон дар ин замина мавриди арзёбӣ қарор гирифтааст. Ҷустуҷӯҳои бадеии нависандагони муосир ва масъалаҳои тасвири бадеии инсон дар назарияи ҳикояи муосир ба ҳайси ҷанбаи муҳимми он таҳлил гардидааст. Дар асоси таҳлили қиёсии анъанаҳои навпардозии гузашта ва ҳозира тамоюлҳои асосии инкишофи ҳикояи муосири тоҷикӣ муайян карда шудаанд. Нависандагон ҳодисаҳои муҳимтарини сиёсӣ ва иқтисодии солҳои 90-уми қарни XX-ро дар Тоҷикистон инъикос мекунанд. Таъсири ин воқеаҳо дар эҷодиёти Ӯ.Кӯҳзод, Сорбон, С.Турсун, А.Самад, Баҳманёр ва дигарон назаррасанд. Масъалаҳои тасвири бадеии инсон дар иртиботи бевосита бо олами маънавӣ ва ҷаҳоншинохти ӯ баррасӣ шудаанд. Ҷустуҷӯҳои ҳар нависанда дар алоҳидагӣ арзёбӣ гардида, бо ин роҳ саҳми эҷодии ӯ дар тадқиқи фалсафаи ҳаётии инсони муосир нишон дода шудааст.

Ключевые слова: *рассказ периода независимости, современный человек, жизненная философия, персонаж, характер,творческие изыскания, события 90-х годов XX в.*

Рассматриваются проблемы стилистического разнообразия в показе современного человека в рассказах периода независимости. Художественные изыскания современных писателей и проблемы художественного изображения человека в теории современного рассказа исследуются как её важный аспект. Путем типологического анализа новаторских традиций прошлого и настоящего определяются основные тенденции развития современного таджикского рассказа. Писатели отражают важнейшие политические и социальные события 90-х годов XX века, происходившие в Таджикистане. Их влияние заметно в творчестве У.Кухзода, Сорбона, С.Турсуна, А.Самада, Бахманиера и других. Проблемы художественного изображения человека рассматриваются в непосредственной связи с его духовным состоянием и миропониманием. Творческие изыскания каждого писателя рассматриваются в отдельности, и тем самым определяется его творческий вклад в изучение жизненной философии современного человека.

Key words: *short-story of independence period, today`s man, life philosophy, personage, character, creative qursts, events of the 90-ies of the XX-th century*

The article dwells on the problems of stylistic variety when showing modern man in short stories written in the period of independence. Belles-lettres quests of modern writers and depiction of man in the theory of modern story are explored as its important aspect. By dint of typological analysis of innovatory traditions of the past and the present the main tendencies of the development of modern Tajik short story are determined. Writers reflect the most significant political and social events referring to the 90-ies of the century elapsed which took place in Tajikistan. Their influence is notable in the creation of U. Kukhzoda, Sorbon, S. Tursun, A. Samad, Bakhmaniyor and others. The problems of man's artistic portrayal are considered in immediate connection with his spiritual state and comprehension of world. Creative quests of each writer are canvassed separately determining by it his contribution into the study of modern man's life philosophy.

Яке аз масъалаҳои муҳимми назарияи ҳикоя имконият ва усулҳои кашфи шахсият (Рақами як гузошта ин шарҳро дар поёни ҳамин сафҳа оваред!-Ашхоси сохташудае (махлуқ)-ро, ки дар ҳикоя ва дигар жанрҳо зоҳир мешаванд, шахсият (character) меноманд. Шахсият дар асари адабӣ фарде (махлуқи зеҳнии нависанда мумкин аст ҳамеша инсон набошад, ҳайвон, шайе ё чизи дигареро низ шомил шавад) аст, ки кайфияти равонӣ ва ахлоқии ӯ дар амали ӯву он чӣ мегӯяд ва мекунад, вуҷуд дошта бошад. Хулқу хӯйи чунин шахсиятҳоеро, ки барои хонанда дар ҳавзаи ҳикоя тақрибан мисли афроди воқеӣ ҷилва мекунад, шахсиятпардозӣ мехонанд) аст, ки офариниши он дар ин жанр хусусиятҳои хоси худро дорад. Худи объекти таҳкия тарзи хоси шахсиятпардозиро тақозо мекунад. Баъзе муҳаққиқон шинохти шахсиятро дар ҳикоя "ба ташхиси табиб беморро, ки на ба таҳқиқи ҳаматарафаи ҷисм, балки ба аломатҳои типиии ин бемори асос ёфтааст"(12, 126), қиёс кардаанд.

Воқеан шакли ҳамосӣ барои дар ҳолат ва вазъиятҳои гуногун падид овардани шахсияти персонаж имконият фароҳам меоварад. Шахсият дар роман новобаста ба иродаи муаллиф мутобиқи мантиқи табиати худ амал мекунад. Муаллиф симои шахси амалкунандаро дар роман мушаххас сохта, ба хонанда имкон медиҳад, ки боварибахшии ин ё он амали персонажро аз рӯйи моҳияти табиати ӯ арзёбӣ кунад. Дар ҳикоя симои инсони (ё махлуқи) андешидаи муаллиф аксаран муаммо ва гоҳо то охир барои хонанда норавшан мемонад. Ҳолатҳо ва вазъиятҳо фақат як паҳлуи хулқу хӯйи шахсиятро ошкор месозанд. Ва ин ҷо ҳамеша метавон интизор буд, ки персонажи ҳикоя ногоҳ ба чӣ амале даст мезанад, амале, ки тасавуроти пешинаи моро дар бораи шахсияти ӯ тағйир медиҳад. Баъзе муҳаққиқон ин тарзи нигоришро василаи асосӣ надониста, онро фақат яке аз имкониятҳои жанр ба шумор овардаанд, ки "хоси новеллистикаи садаи нуздаҳ ва ҳам ҳикояи имрӯз" мебошад (12, 127).

Мутаасссифона шеваҳои шахсиятпардозӣ дар насри тоҷикӣ, аз ҷумла ҳикоя то ба имрӯз ба қадри кофӣ таҳқиқ ва арзёбӣ нашудааст. Дар ин навишта мо кӯшиш кардем баъзе паҳлуҳои ин масъаларо дар мисоли ҳикояи замони истиқлол мушаххас созем.

Ҳадафи аслии бисёре аз ҳикояҳои ин давра, пеш аз ҳама, нишон додани хулқу хӯй ва хислати шахсиятҳо ва ба ин васила ошкор сохтани мавқеи иҷтимоии онҳост. Ҳам дар солҳои пеш аз истиқлолият ва ҳам баъд нависандагони боҳунари мо бо истифода аз шеваҳои маъмули шахсиятпардозӣ ба муваффақиятҳое даст ёфтаанд, ки таҷрибаи онҳо ҷолиби диққат аст. Бахусус дар солҳои навадуми садаи гузашта ва замони ба истиқлолият даст ёфтани кишвар дар ин замина ҷустуҷӯҳои қобили мулоҳиза сурат гирифт.

Таҳаввулоти босуръате, ки дар ҷомеаи солҳои навад ва баъди он ба вуқуъ пайваст, шакли типии воқеияти сиёсӣ ва иҷтимоиро пешорӯйи нависандагон гузошт. Ваъи типиро дар осори бадеӣ, аз ҷумла ҳикоя сатҳи дониш ва таассуроти иҷтимоии нависанда доир ба шароити таърихие, ки шахсиятҳои тасвиршуда амал мекунанд, шакл медиҳад. Таҳаввулот ва тағйироте, ки дар солҳои мавриди назар дар ҳаёти сиёсӣ ва иҷтимоии ҷомеаи тоҷикон рух дод, масъалаи дарки бадеии нақш ва ҷойгоҳи ин ё он шахсиятро дар шароити типӣ дар назди нависандагон гузошт. Ин ҷараён дидгоҳҳои бисёре аз нависандагонро оид ба моҳияти воқеиятҳои таърихиву замонӣ дигар кард ва заминаро барои дарки тозаи бадеии воқеиятҳо муҳайё сохт. Аз кашмакашҳои (конфликтҳои) гуногун, ки ҷараёни навназарӣ ба воқиятҳо эҷод карда буд, нависандагон ҳар кадоме ба қадри ҳунар ва тавоноӣ истифода карда, дар ҳикоя ба эҷоди шахсиятҳои ҷолиб ва таъсиргузор муваффақ шуданд. Моҳияти ин гуна шахсиятҳоро амал ва кирдорашон, ки зери таъсири вазъиятҳои ғайриинтизор сурат мегирад, муайян менамояд.

Дарки тозаи воқеиятҳо ва вазъиятҳои типии ин ё он давраи тасвиршаванда ба нависандагони ҳикоянавис имкони дарёфт ва шинохти "ғояи умумии" (Ф. М. Достоевский) чунин ҳодисаҳои зиндагиро, ки қаблан амиқ дарк нашуда ва таваҷҷуҳи муосиронро ҷалб накарда буданд, фароҳам овард. Ин тамоюл аз солҳои шасту ҳафтод сар карда, дар насри тоҷикӣ тақвият ёфт ва дар инкишофи он саҳми Ф. Муҳаммадиев, Ӯрун Кӯҳзод, Саттор Турсун, Сорбон, А. Самад, Баҳманёр, Ҷ. Акобиров ва чанде дигар назаррас аст. Дар ҳикояи ин давра ва баъди он, ҳамчунон ки Ш. Солеҳов таъкид варзидааст, "офаридани характери бадеӣ омили муҳимми нишонрас ифода намудани консепсиюни бадеию ахлоқӣ ва фалсафию иҷтимоӣ" (10, 75) гардид ва, ба мушоҳидаи мо, дар давраи истиқлол зинаи нави ташаккул ва таҳаввулро тай намуд.

Дар ҳикояи Ӯрун Кӯҳзод "Бурротар зи теғ" "Абдулҳамид, ки мушовир ва дафтарсолори Марвон буд, аз тарси ҷон гурехт ва ба ал-Ҷазира рафт ва дар хонаи дӯсташ Абдулло ибни Муқаффаъ пинҳон шуд" (4, 103). Сарсониҳо ва ранҷҳои Абдулҳамиду Абдулло ва садҳо шоирону донишмандон ҳосили ҳуҷуми араб ба форс ва таъқибу фишоре буд, ки муҳоҷимон ба сари мардуми бумӣ оварда буданд. Тороҷгарони дину имону фарҳанг "ғаниматҳои моливу ҷонӣ"-ро ба Бағдод мефиристоданд, вале осори фарҳангӣ- "китобҳои габрону маҷусон"-ро бо ҳукми Халифа ё дар об меафкananд ё оташ мезаданд. Ҳатто вақте "Хоразмро забт карданд, Қутайба нависандагону ҳирбадонро саросар аз дами теғ гузаронд. Ҳар чӣ аз навишта, ки дар китобу дафтар доштанд, ба оташ партофту сӯзонд..." (4, 104). Дар ин куштану сӯхтанҳо "муросокорони бенангу ор, шармандаи рӯзгор" низ шарик буданд. Вакилону вазирон ба хидмати душман рафтанд. Лашкариён тарафи душман гузаштанд. Олимону орифон талаву тороҷи душманро ҳақ баровcovered. Аз дасти ҳар касе, ки як коре меомад, динашро дигар кард ва номашро дигар кард, то ки зинда бимонад ва ба мансабе бирасад (4, 104). Вале он чӣ аз сари мардуми соҳибватан гузашт, беадолатие, ки мӯҳраи иҷтимоъро шикаст, дар дилу рӯҳи гурӯҳе ҳисси нафрат ва интиқомро зинда медошт.

Вале Абдулло ва Абдулҳамид ҳар он чиро, ки аз сари миллат гузашт дарк ва таҳаммул мекарданд. Воқеияти фаҷеъ онҳоро ба ин натиҷа расонд, ки "даъвои халифат" накунанд, "Аммо даъвои бартарият" дошта бошанд. Ин бартариро онҳо дар ҳифзи сарвати маънавӣ медиданд, то "беному нишон нашавад. Сарвате, ки халифат ҳам метавонад аз он баҳра бардорад. Даъвояшон аз хиради форсӣ буд, "на аз худписандӣ" (4, 106).

Ҷасорате, ки Ӯрун Кӯҳзод дар шинохти ҳувияти инсонӣ ва миллии шахсият дар ин ҳикоя кардааст, нависандагони мо дар солҳои қабл аз бозсозӣ ва истиқлолияти кишвар

карда наметавонистанд. Тамғаи онҳое, ки аз арзишҳои миллӣ дифоъ мекарданд, космопалит буд, дигар ҳеч! Шароити нави типӣ ба нависанда имкон дод, ки фаҳмиши барои адабиёти шӯравӣ (адабиёти тоҷик ҷузъе аз ин адабиёт буд) суннатгаштаи "вайронгари ҷаҳони кӯҳна"-ро (12, 132) тағйир диҳад. Замона дигар шуд ва барои одамон равшан гардид, ки ба таърих ва ифтихороти миллӣ наметавон аз рӯйи манфиаиҳои сиёсӣ, миллатчигӣ ва ақидатӣ муносибат кард.

Дар матни ҳикоя нависанда доир ба Абдулло ва Абдулҳамид маълумоти зиёде наовардааст. Мо ин ду шахсиятро аз гуфтор, кирдор ва амалашон мешиносем, ки нависанда дар шароити нав дарк ва ҳунармандона тасвир кардааст. Махсусан саҳнаи мурофиаи Абдулҳамид, талошҳои Абдулло барои наҷоти дӯсташ, ки бенатиҷа меанҷомад ва Абдулҳамид аз барои ҳифзи ифтихороти миллӣ ваҳшиёна кушта мешавад, баёнгари тавоноии маънавӣ ва ҳувияти миллию инсонии ин шахсият аст, ки аз ҷониби нависанда ҳунармандона тасвир шудааст.

Ӯрун Кӯҳзод дар ин ҳикоя бо шеваи "ироаи шахсият аз тариқи амали шахсият бо каме шарҳу тафсир" (6, 189) хулқу хӯ ва ҳувияти инсонии Абдулло ва Абдулҳамилро ироа кардааст. Дар тарзи нигориши нависанда ин равиши арза кардани шахсиятҳо ҷузъи ҷудоинопазири равиши намоишӣ буда, бо ин усул аъмол ва рафтори шахсиятҳо ба хонанда ошкор мегардад. Зайли намуна қитъаи зерро нақл мекунем:

"Муфтӣ:

-Ин котиби маҷусак ба забони арабӣ менависад китобҳояшро, бо забони арабӣ, вале бо маънову мазмуни габрӣ. Лафз арбӣ, таъкиду баён габрӣ... Худаш бо забони худаш бигӯяд, ман дуруст мегӯям ё нодуруст?

Абдулҳамид:

-Дуруст мегӯед. Лекин ба ғавраш нарасидаед. Хоҳед, ки ба кунҳи фанни балоғат бирасед ва ба маънои луғат пай баред ва дар луғат ғавр бикунед, бояд китоби Корвандро бихонед.

Қозӣ:

-Шумо кофир шудед. Лафзи маҷусиро аз сухани осмонӣ боло гузоштаед. Мутлақ кофир шудед. Тавба кунед...

Абдулҳамид:

-Ростӣ тавба надорад..." (4, 109 – 110).

Нависанда бо ин усули шахсиятпардозӣ бе он ки кӯчактарин ишорае кунад ва тавзеҳу тафсире ба он биафзояд хонандаро аз аъмолу рафтор ва андешаву орои миллатдӯстонаи шахсияти ҳикоя огоҳ месозад. Нависанда тавонистааст, ки шахсиятҳои ҳикояро "дар ҳини амал" (6, 190) тасвир кунад. Хонанда аз он чӣ Абдулҳамид ё қозӣ мегӯяд, аз он чӣ мекунанд, ҳадс мезанад, ки чӣ гуна одаме ҳастанд. Нависанда аъмол ва гуфтори шахсиятҳоро ба намоиш гузошта, ҳастии онҳоро ба хонанда менамояд. Ин тарзи шахсиятпардозӣ дар ҳикояҳои инзамонии нависанда нуфуз дошта, бозгӯкунандаи зеҳният ва ҳадафҳои ислоҳотхоҳии нависандаи ормонгарост.

Нависандаи ҳикоянавис ин ё он шахсиятро тасвир карда, на ҳамавақт дар пеши худ мақсад мегузорад, ки чеҳраи инсонро бо ҳамаи гуногунрангиҳои аъмолу кирдораш бозтоб диҳад. Гоҳо дар ҳикоя як паҳлуи равшани хулқу хӯйи шахсият тасвир мешавад ва чеҳраи инсони ҷомеъро таҷассум менамояд.

Ҳама гуна шахсият, ҳатто шахсияти комил (агар воқеан ҳам шахсият бошад) хонандаро ба андеша вомедорад. Муҳаққиқон бар ин назаранд, ки "Ҳангоми офаридани симои инсон дар асари бадеӣ наметавон ҳамаи тобишҳои рафтори инсонро дар шароитҳои гуногун ба ҳисоб гирифт ва нишон дод. Дар ин ҳол "ғояи шахсият"-ро муайян кардан ва

имкони ҳис кардани дурнамои инкишофи боварибахши онро ба вуҷуд овардан муҳим аст. Ин бахусус барои "жанри хурд", ки ҳаҷми таҳкия имкони васеъ ва ҳаматарафа ошкор намудани симои инсонро надорад, муҳим аст (12, 132 – 133). Дар ҳикояи ёдшудаи Ӯрун Кӯҳзод ҳарчанд Абдулҳамид дар як вазъияти мушаххас ба тасвир омадааст, хонанда бе душворӣ метавонад онро дар вазъиятҳои гуногун пеши назар оварад, зеро нависанда тавонистааст, ки дар ҳикоя "ғояи шахсият"- ормони дарунии аъмол ва рафтори зиндагисози инсонро дақиқ таҷассум созад.

Паҳлуи муҳимми ҳунари Ӯрун Кӯҳзоди ҳикоянавис дар он аст, ки тавонистааст аз як амал ва кирдори мушаххаси қаҳрамон, аз сухан ва андешаи ӯ умқ ва зербинои ормони шахсияти мавриди тасвирашро дарк ва моҳияти хулқу хӯ ва ҳастии инсонии ӯро ироа диҳад.

Дар ҳикояи Сорбон "Бистари марг" шахсияти персонаж дар вазъи ғайри интизор тасвир шудааст. Тамоми сохтори зиндагии маънавии пиразани "рӯйи бистар хобида" дар як ҳаракат, дар як амали анҷомнагирифта ва назари манфӣ муҷассам шудааст: эҳсосоти зане, ки дар ҳикоя тасвир шудааст, табиӣ ва одӣ аст; ин зан дар ҳоле, ки дар бистари марг хуфтааст, эҳсоси гуноҳ ва аз шавҳараш талаби омурзиш мекунад; зан пеши шавҳар, ки дар сари болини ӯст, гуноҳи худро як-як бармешуморад...Нависанда дар ҳикоя ҳоли табиии зиндагии як хонаводаро менамояд, ки ҳам хандаовар асту ҳам фоҷеарез. Ҳиммати эътирофи гуноҳ ва азми талаби омурзиш ба умеди пок кардани гуноҳон ва ором кардани виҷдони нороҳат, поёни воҷиб ва маъқули дигаре аст барои шинохти шахсиятҳои ҳикоя.

Дар ин ҳикоя ҳеч чизи сохтаву бофта нест. Воқеият хулқу хӯйи шахсиятҳоро ошкор месозад, ки паёми равшане низ дорад: чеҳраи аслии табаҳкоронро менамояд ва чунонки ҳастанд нишон медиҳад. Шахсият дар ин ҳикоя ҳақиқатнамои зулм ва ситами хонаводагӣ ва нохудогоҳиву бадхулқии зан-сутуни хонадон аст. Сорбон тавонистааст, ки дар ин ҳикоя ба василаи чанд нишона чеҳраи равонии занеро офарад, ки моҳияти аслии шахсияти ӯро ба таври ҷомеъ ифода мекунад. Ин шахсиятест, ки гирфтори ҳамоқат ва хиёнати маънавӣ гардида, дар вопасин лаҳзаҳо ҷойи худро дар ин дунёву он дунё танг дармеёбад (11, 8-10). Воқеиятҳое, ки мундариҷаи ҳикояро ташкил додааст - гуноҳони зан дар тӯли зиндагии якҷояашон бо шавҳар – хулқу хӯйи шахсияти ҳикояро хеле равшан ошкор месозад ва миёни имкониятҳои зотии ӯ сарҳад мегузорад, ки гувоҳи ҳунармандии нависанда дар офариниши шахсият аст. Сорбон низ дар ин ва ҳикояҳои "Ду девона", "Русбачча", "Савдои умр", "Кӯрофтоб", "Ду дардманд" ва ғайра шеваи ироаи шахсиятро аз тариқи ба намоиш гузоштани аъмоли персонаж бо афзудани шарҳу тафсир ҳунармандона ба кор гирифтааст.

Дар бисёре аз ҳикояҳои дар ин давра таълифкардаи нависандагони тоҷик тағйироти фаврии сифатии шахсият ва хӯю хислати он натиҷаи тағйири дидгоҳҳо оид ба масъалаҳои сиёсиву иҷтимоӣ мебошад. Ин ҷо сухан нафақат дар бораи ҳунари ҳикоянавис ё асоснокии равонии тағйироти дар хӯю хислати инсон ба вуҷуд омад меравад, балки аз ҳама муҳим моҳияти ғоявии асар мавриди назар аст. Омили аслии таҳрикбахши ин дигаргунӣ, пеш аз ҳама, ормони ғоявӣ, иҷтимоӣ ва ахлоқии нависанда мебошад. Ба ин далел, дар баъзе ҳикояҳои А. Самад тағйироти дар шахсияти қаҳрамон ба вуҷуд омадаро моҳияти мушкилоти мавриди назари муаллиф рақам мезанад, ки он ҷузъӣ нест. Андешаҳои модари ҷанговар аз ҳикояи "Моргазида" оид ба воқеаҳои ба сари фарзанд ва хонаводааш омада аз "қолаби ҳодисаи ҷузъии "интиқоми" шахсӣ" (12, 137) фаротар меравад. Андешаи ӯ амиқтар аз ҳама гуна хулосаҳои насиҳатомези манфиатхоҳона аст. Дигаргунии маънавие, ки зери таъсири сарнавишти пурфоҷиаи фарзандаш дар рӯҳия ва андешаи модар рух додааст, заминаи мантиқӣ ва усулии ташаккули ин шахсият ва таъйиди консепсияи ҷомеи фалсафии зиндагист, ки нависанда таблиғ кардааст. Дар ҳикояи ёдшуда тағйироти фаврӣ

ва муҳимми шахсияти қаҳрамон (модар) натиҷаи тааммуқ ва ҷустуҷӯҳои фалсафиву бадеии нависанда оиди масъалаҳои пурарзиши таърихи миллат ва башар аст. Модар сари воқеоте меандешад, ки фақат дар сарнавишти писараш "нақши наҳс" бозӣ накардаанд: таъқиботи уламои динӣ, сӯхтан ва нобуд кардани кутуби адабию таърихӣ, набард алайҳи фашизмро модар барои писар тақдирбарандоз меҳисобад, чунки зери таъсири он рӯзҳои сиёҳ писараш низ ба гуноҳ олуда шуд. Нависанда шахсияти "модари ҷигарсӯхтаеро меофарад, ки нисбат ба сиёсати зиддихалқӣ ва зиддифарҳангии ҳизбу давлати шӯравӣ дар солҳои сиюми қарни бистум нафрату қароҳати афзун дорад. Ба решаи умри фарзандаш ҳамон сиёсати ҷоҳилона табар зад" (9, 150).

А. Самад барои офаридани шахсияти қаҳрамони ҳикояаш аз шеваи шарҳу тавзеҳи мустақими шахсиятпардозӣ ҳунармандона истифода карда, ба ин васила рафтор, аъмол ва афкори модарро ба хонанда муаррифӣ кардааст. Дар ин равиш зовияи диди фардӣ василаи корсозе будааст дар намудани хусусиятҳо ва хислатҳои шахсияти қаҳрамони ҳикоя. Муваффақият дар ироаи сареҳи ин ва дигар шахсиятҳои ҳикояҳо ба хусусиёти шахсии ровӣ, ба ифодаи дигар вижагиҳои ҳунарии нависанда вобаста мебошад. Хонанда шахсияти қаҳрамони ҳикоя-модарро пеш-пеш аз ташреҳ ва тафсири нависанда мешиносад, на аз амалу кирдораш дар бархурд бо ҳаводис ва масоил. Нависанда чун ақли кул рафтор карда, даруни шахсияти қаҳрамони ҳикояро ба хонанда намудааст.

Диққати нависандагони тоҷикро нафақат инсон ҳамчун иштирокчии воқеиятҳо ва интиқолдиҳандаи маҷмӯи фазилатҳои ахлоқӣ, балки ҳамчун неъмати арзишманд ва такрорнашавандаи ҳаёти иҷтимоӣ ба худ ҷалб мекунад. Маҳз таваҷҷӯҳи бошиддати ҷомеа ба сарнавишти инсон роҳро барои тасвиру тафсири шахсияти бисёрпаҳлу ба нависандагон боз намуд. Нависандагони боҳунар дар ин замина "барои офаридани шахсияти типӣ...далели типиро" ба кор гирифтанд (1, 87), ки яке аз шеваҳои такмили хӯю хислати шахсият дар ҳикояи тоҷикӣ мебошад.

Сарнавишти инсон ҳамчун усули ташкили сохтори ҳикоя ва шахсияти бадеӣ дар ҳикояҳои Баҳманёр низ ҷолиб буда, нависанда шеваи хоси шахсиятпардозиро пайгирӣ дорад. Нависандаро сарнавишти гуногуни қаҳрамонон ба ҳаяҷон оварда, мундариҷаи чунин ҳикояҳоро ба тарзи гуногун шакл медиҳад. Вале аз чунин ҳикояҳо дар пеши назари мо зиндагии инсоне, ки сарнавишташ ба ҳикоя кардан меарзад ва дар дилу ёди хонанда нақш мегузорад, гирд мегардад.

Дар ҳикояҳои Баҳманёр усули хронологии нақл риоят нашавад ҳам, аксаран мундариҷаи ин гуна ҳикояҳо аз чанд лаҳзаи зиндагии қаҳрамон ба ҳам меояд ва имкон медиҳад хонанда ба умқи тарҷеии хӯю хислати шахсияти тасвиршударо расад. Ҳамаи ғановати маънавии қаҳрамони ҳикояи "Куштор дар Ялмо" якбора кушода намешавад. Бобои Баҳром сарнавишташро "ба сахтӣ" ба ёд меовард. Маълум мешавад, ки аз фоҷеаи маъракаи кулаккунӣ ба ҳукми тасодуф зинда монда ба зодгоҳаш баргаштааст. Ҳамин руҷуъ ва суханони ӯ-"худованд ҳеҷ бандаашро ба ин рӯзҳои сиёҳ гирифтор насозад!" – ба хонанда имкон медиҳад, ки қадам ба қадам фоҷиаи зиндагии қаҳрамони аслии ҳикоя – Мурод ва аъмолу кирдори Бобои Баҳрому инсонҳои дигарро ба мушоҳида гирад. Бобои Баҳром ҳеч кори ҷолибе дар зиндагӣ накарда бошад ҳам, рӯзгори ошкоро ва бошарафонаро паси сар мкунад. Ӯ аз асорат баргаш, зиндагии душворе дошт, бо одамони гуногунхилқат кору зиндагӣ кард, ки содиқ ҳам буданду хиёнаткор ҳам, вале муҳим ин буд, ки ҳеч гоҳе одамиятро аз даст надод. Ӯ инсонест, ки одамонро аз як нигоҳашон мешиносад ва бо онҳо забон ёфта метавонад. Дили аз хурдӣ захмхӯрдааш гоҳо ба ҳар касу нокас месӯзад. Аз

ҷумла ба Мурод, ки аз тангдастӣ гандуми колхозро медуздид. Ҳатто вақте ӯ “Сардори бадҷаҳл”-ро мекушад бисёр мехоҳад ин сир пӯшида монад...

Ин ҳикоя ва бисёре аз ҳикояҳои дигари Баҳманёр мундариҷаи тезу тунди бисёрамал надоранд. Вале гоҳо “дар ҳудуди як ҳикоя 10 - 15 лавҳаи хурд канори ҳам омада, ҳар кадоме барои равшан кардани матлабе истифода шудаанд” (5, 168). Сохтори ҳикояро амалу кирдори шахсиятҳо ва оҳанги андешаи муаллиф устувор сохта, хонандаро мутаваҷҷеҳи сарнавишти қаҳрамони аслӣ месозад. Ин гуна ҳикояҳои нависандаро “ метавон ба сифати тамоюли тозае дар насри нави тоҷикӣ чун насри зеҳнӣ номзад кард, ки аз қолабҳои иҷтимоӣ, низоъҳои синфиву истеҳсолӣ, объективизми берӯҳ ва нақли одӣ ё пайдарҳамии воқеаҳо барканор буда, саропо баёнгар ва ҷавобгӯйи ҳолот, савияи маънавӣ ва аҳдофу ормони инсони муқаррарӣ мебошад” (7, 258 – 259). Баҳманёр дар эҷоди ин гуна ҳикояҳо аз шеваи шахсиятпарзозии “ироаи даруни шахсият бе таъбир ва тафсир” (6, 191) ҳунармандона истифода кардааст, ки дар насри тоҷикӣ таҷрибаи беназир аст.

Нависанда дар саропои ҳикояи “Кадхудо” бо намоиши аъмол ва кунишҳои зеҳнӣ ва авотифи дарунии персонаж ба хонанда имкон медиҳад, ки ғайри мустақим шахсиятро шиносад. Дар ҳикоя аъмол ва ҳаводис дар даруни шахсиятҳо (ровӣ ва зини ӯ) рух медиҳад ва нависанда ғайри мустақим хонандаро дар ҷараёни шуъури огоҳ ва ноогоҳи шахсиятҳои ҳикоя қарор медиҳад. Ба қитъаи зер таваҷҷуҳ кунед:

“Тамбоку дуд медиҳам. Дуд аз даҳонам чун аз лӯлаи паровоз танӯра мезанад. Занам каҷ- каҷ ба ман менигарад, шояд ҳарфи тезтаке нӯги забонаш сум мезанад, чароғпоя мешавад, аз баҳобанди даҳонаш берун ҷастан мехоҳад, магарм ба сахтӣ онро лаҷомгир мекунад, ки сухане намегӯяд.Агар дуди тамбоку алерҷӣ дорад, лек чун балконро ба ихтиёри ман дода, ночор аст бардошт бикунад. “Хасдуд мекунӣ, кӯрдуд мекунӣ, бифармо, балкон!” Ин ҷо барои ӯ “балкон” аст, барои ман шаҳнишин...” (2, 220).

Ҳикоя бо ҳамин қитъа оғоз меёбад ва нависанда бидуни он ки тавзеҳ диҳад, зеҳнияти ошуфтаи шахсиятҳои ҳикоя (ровӣ ва занаш)-ро нишон медиҳад ва хонандаро дар ҷараёни кашмакаши дарунии афкор қарор медиҳад. Хонанда ғайри мустақим дар меёбад, ки ин ду хулқу хӯйи хилофи ҳам дошта, зиндагиашон нобасомон аст. Ба ифодаи дигар, амалу куниш ва зоҳири берунӣ моҳияти фикр ва андешаи дарунии ҳар ду шахсияти ҳикояро нишон медиҳад, ки шеваи тозаи шахсиятпардозӣ дар ҳикояи тоҷикӣ аст.

Баҳманёр дар ин ва бисёре аз ҳикояҳои дигараш ба василаи нақли танзомез аз ироаи сареҳ ва урёни хусусиёти шахсиятҳо худдорӣ мекунад. Хонанда тавсиф ё тасвири хӯю хислати Кадхудоро (ва ровиро низ) на аз забони нависанда, балки аз суолу ҷавоб ва зеҳнияти ҳар ду мешиносад, ки шеваи тоза ва муассир буда, то ҷое якнавохтии шахсиятпардозиро дар насри тоҷикӣ, аз ҷумла ҳикоя поён медиҳад. Ба ифодаи дақиқтар, Баҳманёр фаротар рафт ва ба василаи тасвири огоҳона зеҳнияти шахсиятро ҷозибаи марказии ҳикоя қарор дод.

Ба ин тартиб, дар заминаи таҳлилҳои анҷомгирифта метавон хулоса кард, ки дар ҳикояи ин давра нависандагони ҳунарманд бо корбурди шеваҳои гуногун ва таъсиргузори шахсиятпардозӣ ба таҳқиқи амиқи воқеиятҳои зиндагӣ ва сарнавишти инсон даст ёфта, бешак “фазои маънавиёт ва маърифати бадеии моро” (3, 159) такмил бахшидаанд.

Пайнавишт:

1. *Антонов, С. Я читаю рассказ / С. Антонов. – М.: Молодая гвардия, 1973. – 256 с.*
2. *Баҳманёр. Самаддеҳ. Китоби дуюм / Баҳманёр. – Душанбе: Истеъдод, 2014. – 240 с.*
3. *Давронов, А. Андар шинохти ҳикоя / А. Давронов. Нақди адабӣ ва равандҳои адабиёт (маҷмӯаи мақолаҳо). – Душанбе: Шаҳпар, 2012. – С. 140 – 159.*

4. *Кӯҳзод, Ӯ. Бурротар зи теғ / Ӯ. Кӯҳзод. – Душанбе: Маориф, 2019. – С. 103 – 111.*
5. *Мирзоюнус,М. Нигоҳи иҷмолӣ ба як достон / М. Мирзоюнус // Шоире аз Сармаддеҳ. – Душанбе: Ирфон, 2017. – С. 158 – 173.*
6. *Мирсодиқӣ, Ҷ. Аносири наср /Ҷ. Мирсодиқӣ. – Теҳрон: Интишороти Шифо, 1367. – 500 с.*
7. *Набавӣ, А. Намунаи шоистаи насри ҷадиди тоҷикӣ / А. Набавӣ. Ҷусторҳо ва ибтикорот дар наср. – Душанбе: Адиб, 2009. – С. "57 – 264.*
8. *Сайфуллоев, А. Ҷону ҷаҳони наср / А. САйфуллоев. – Душанбе: Ирфон, 2007. – 538 с.*
9. *Самад, А. Талош / А. Самад. – Душанбе: Адиб, 2002. – С. 150 – 156.*
10. *Солеҳов, Ш. Поэтикаи жанри ҳикояи солҳои 70 – 80 қарни 20 (Масъалаи замон ва макони бадеӣ) / Ш. Солеҳов. – Душанбе: Дониш, 2006. – 169 с.*
11. *Сорбон. Мағзреза / Сорбон. – Душанбе: Адиб, 2013. – 352 с.*
12. *Шубин, Э. А. Современный русский рассказ/ Э. А. Шубин. – Л.: Наука. Ленинградское отделение, 1974. – 182 с.*

Reference Literature:

1. *Antonov S. / Read a Short Story. – Moscow.: Young Guard, 1973. – 256 pp.*
2. *Bakhmaniyor, Samaddekh. The second Book. // S. Bakhmaniyor. – Dushanbe: Gift. 2014. – 240 pp.*
3. *Davronov A. On Short Story Cognition. // A.Davronov. Literary Criticism and Literary Processes (collection of articles). – Dushanbe: Bird's Wing, 2012. – pp. 140 – 159*
4. *Kuhzod U.* ***.*** *More Acute than Sword// U Kuhzod. – Dushanbe: Enlightenment, 2019. – pp. 103 – 111*
5. *Mirzoyunus M. Briefly about one Doston// M. Mirzoyunus. The Poet from Sarmaddekh. Dushanbe : Cognition, 2017 – pp. 158 – 173*
6. *Mirsodiki Dj. Elements of Prose// Dj. Mirsodiki. – Tehron: Convalescence.1367 hijra. – 500 pp.*
7. *Nabavi A. Worthy Pattern of New Tajik Prose// A Nabavi. Quests and Initiatives in Prose. – Dushanbe: Man-of-Letters, 2009. – pp. 57- 264*
8. *Sayfulloyev A. The Soul of Prose // A. Sayfulloyev. – Dushanbe: Cognition. 2007. – 538 pp.*
9. *Samad A. Strivings// A. Samad. – Dushanbe: Man-of-Letters, 2002. – pp. 150 – 156*
10. *Solekhov Sh. Poetics of short Story Genre Referring to the 70-ies – the 80-ies of the XX – th Century The Problem of Imaginative Time and Space. – Dushanbe: Knowledge, 2006. – 169 pp.*
11. *Sorbon. Nut Crumbs// Sorbon. – Dushanbe: Man-of-Letters, 2013 – 352 pp.*
12. *Shubin E. A. Modern Russian Short Story// E.A. Shubin. Leningrad: Science, Leningrad department. 1974. – 182 pp.*